

cenzuri: najjača cenzura bila je tijekom 1916., ali bile su to jedine političke novine koje su izlazile u ratu, i to zato što su u pisanju bile naklonjene austrijskom dijelu Monarhije. Zato su i njezini članci dragocjen izvor za život Dubrovnika i njegovih stanovnika toga vremena jer govore o podizanju optimistične atmosfere, uhićenjima, internaciji i kućnim pritvorima, Festi sv. Vlaha u ratnim okolnostima i ratnoj svakodnevi koju su karakterizirali nestašica struje, hrane i drva za ogrjev te strah od neprijateljske okupacije. Međutim, početkom 1918. nastupaju promjene jer dubrovački pravaši postaju svjesni da se mora naći kompromis ako se u novim političkim okolnostima želi postići njihov glavni cilj, što prema autorici nije značilo odstupanje od njihovih glavnih ciljeva – svepravaške sloge i jedinstva hrvatskih zemalja. Stoga i *Prava Crvena Hrvatska* podržava stvaranje nove države, iako je pola godine prije kraja Monarhije zagovarala samostalnost i ujedinjenje unutar Monarhije, te donosi sve informacije o formiranju nove vlasti u Dubrovniku i okolici. Na kraju su se ove pravaške novine ugasile bez represije, naredbe ili odjavnoga uvodnika, jednostavno su prestale izlaziti premda su se svi koji su se okupljali oko nje poklonili odboru Narodnoga vijeća, a autorica je zaključila da je povezanost s dvorskim i monarhističkim ciljem potkraj rata i u uvjetima nastanka nove države označila i kraj djelovanja ovih novina.

Završavajući osvrt na monografiju o ovom dosad manje poznatom pravaškom glasilu, možemo istaknuti da je riječ o vrlo vrijednom djelu kojim je autorica popunila praznine u poznavanju ne samo povijesti novinstva u Hrvatskoj nego i političkih i društvenih procesa koji su se početkom XX. stoljeća zbivali na dubrovačkom području i u političkom životu Monarhije, te bi trebalo privući pozornost ne samo istraživača specijaliziranih za ovu tematiku nego i šire javnosti.

Zlatko Kudelić

Tihana Petrović Leš, *Mjesta sjećanja. Sveti Rok i Lovinac* (Zagreb: Srednja Europa, 2022), 341 str.

Knjiga Tihane Petrović Leš *Mjesta sjećanja. Sveti Rok i Lovinac* objavljena je 2022. u Zagrebu u nakladi Srednje Europe. Javnosti je prvi put predstavljena krajem svibnja na ovogodišnjem Festivalu povijesti – Kliofest. Riječ je studiji koja na interdisciplinarni način pristupa području obiteljske povijesti. Studija problemski polazi od proučavanja povijesti ličkoga ogranka autoričine obitelji u duljem vremenskom zamahu: od oko 1870. pa sve do 1939. godine. Obiteljska povijest ovdje se nužno isprepleće i s poviješću dvaju manjih ličkih mjesta – Svetoga Roka i Lovinca – kojima autorica pristupa kao *mjestima sjećanja*: područjima unutar kojih „ubicira” vlastitu obiteljsku povijest. Iako je obiteljska povijest u primarnom fokusu studije, valja naglasiti da ona slobodno zalazi i u druge poddiscipline koje se nalaze na presjecištu povijesne i etnološke znanosti: npr. društvenu i kulturnu povijest, mikrohistoriju, etnografiju svakodnevice, historijsku antropologiju, antropologiju društvenoga sjećanja. Ovu studiju

zbog toga je nemoguće u potpunosti smjestiti u tradicionalne disciplinarne okvire budući da podjednako balansira između dviju disciplina, a zbog specifičnoga teorijskog i metodološkog pristupa može poslužiti kao putokaz za buduće studije u nastajanju.

Studija je u strukturnom smislu podijeljena na sedam poglavlja u kojima su obrađeni pojedini aspekti obiteljske i lokalne povijesti. Poglavlja su podijeljena na niz manjih potpoglavlja koja tematski prate svako poglavlje; u njima se obrađuju specifične teme kao što su kultura stanovanja, prehrana, odijevanje, bračni odnosi i dr. Uz središnja poglavlja, studija je bogato opremljena fotografskom građom i rodoslovnim stablom, koji uvelike pomažu u praćenju teksta.

Prvo poglavlje, „Uvod” (str. 8–42), zaslužuje da mu se posveti nešto više pozornosti zbog specifičnoga teorijsko-metodološkog pristupa. U njemu se autorica teorijski i metodološki pozicionira s obzirom na svoju primarnu struku (etnologiju i kulturnu antropologiju) unutar okvira poddiscipline antropologije društvenoga sjećanja. Fokus pritom stavlja na analizu povijesnoga iskustva jedne građanske obitelji; konkretnije, polazi od međugeneracijskoga prijenosa znanja o obiteljskoj povijesti, koje je uz etnografsku metodu dopunila povijesnim izvorima. Pritom istraživački pristupa odozdo: počinje se od samih pripadnika obitelji i njihove osobne povijesti, koja se nastoji sagledati u širem političkom, društvenom i kulturnom kontekstu. Odatle proizlazi interdisciplinarno usmjerenje studije koje je bilo nužno ako se željelo cjelovito sagledati međuodnos obiteljske i lokalne povijesti u kontekstu mjesta sjećanja. Klasična povijesna periodizacija u tom smislu za studiju ne predstavlja fiksno određene granice i procesualne lomove kojih se valja pridržavati. Umjesto toga uvažavaju se brojni povijesni kontinuiteti i diskontinuiteti te različita međuprožimanja lokalnoga, regionalnoga, nacionalnoga i globalnoga identiteta. Prednost studije također nedvojbeno proizlazi iz korištenih izvora i literature, mahom s područje etnologije i kulturne antropologije te povijesti. U studiji je konzultiran široki dijapazon izvorne građe: od pisanih (dokumenti, matične knjige, književna djela), slikovnih (razglednice, fotografije...), materijalnih (predmeti, odjeća...) do usmenih izvora (intervjui s kazivačima). U tom smislu posebno valja istaknuti fotografsku građu kojom studija obiluje, a koja ne služi samo kao puka ilustracija u tekstu, nego je sastavni dio autoričine analize i interpretacije.

Drugo poglavlje, „Uspon trgovaca – obiteljske mreže: Japunčići, Šarići i Kovačevići” (str. 44–128), donosi kratak pregled povijesti triju obitelji s kojima je autorica rodbinski povezana, pri čemu se kreće kronološki: od najstarijih ogranaka prema onima mlađim. Djelovanje obitelji i njezinih članova nastoji se ekonomski, društveno i politički kontekstualizirati. Najraniji podaci o članovima obitelji potječu iz povijesnih izvora: arhivskih dokumenata i fotografija te obiteljskih sjećanja. Poglavlje se sastoji od detaljnih biografija istaknutih muških i ženskih članova obitelji, a one su popraćene portretima koji uvelike pomažu u čitalačkom povezivanju s glavnim protagonistima poglavlja. Čitatelj tako stječe uvid u djelovanje istaknutih članova obitelji poput Ivice Japunčića, Dane Japunčića, profesora Milana Japunčića i Ante Šarića. Podjednaka pažnja posvećena je i članicama obitelji. Na primjeru triju protagonistica (Danice Matešine, Katice Japine i Mandice Đukine) autorica pokazuje različite društvene i kulturne promjene do kojih dolazi nedugo nakon Prvoga svjetskog rata, a koje se odražavaju na bračni život članova obitelji.

Treće poglavlje, „I staro i novo: privatni život” (str. 130–162), pokriva razdoblje međuraća te se usmjerava na obitelj Vukelić i njihovu interakciju s obitelji Kovačević. Poglavlje donosi detaljne biografije Marije i Slavka Vukelića, autoričine bake i djeda, te ukratko ocrtava njihov društveni položaj, a zalazi i u druge sfere poput obrazovanja, mladenaštva i obiteljskoga života. Iscrpana biografija Marije Kovačević ima cilj pokazati društvene promjene koje se zbivaju u međuraću: postupno nagrivanje patrijarhalnih obrazaca u području obiteljskoga života. Posebno je vrijedno istaknuti činjenicu da se poglavlje dotiče perspektive onih najmanjih članova obitelji – djece; u njemu se donosi detaljan prikaz svakodnevnoga života građanske djece na periferiji Monarhije te se dotiču različite teme poput odnosa prema roditeljima, dječje mode, odgoja i obrazovanja, pa sve do rasonode i različitih običaja (Nikolinje, Božić...).

Čvrto poglavlje, „Svakodnevica osjenjena politikom: javni život” (str. 164–218), detaljno ocrtava društveni angažman muških članova obitelji Japunčić, Kovačević, Šarić i Vukelić. Javno djelovanje članova obitelji nastoji se kontekstualizirati s obzirom na prijelomna društveno-politička zbivanja s kraja XIX. stoljeća pa sve do 1939. godine. U poglavlju se donosi niz primjera njihova javnoga angažmana: počevši od sudjelovanja na političkim skupovima Hrvatske stranke prava i njezinih političkih inačica, zatim Hrvatske seljačke stranke, pa sve do uključivanja u brojna udruženja s nacionalnim i lokalnim predznakom, od kojih su neka bila itekako politički obojena (Hrvatski sokol, Hrvatski Radiša, Hrvatsko kulturno društvo „Napredak”...). Posebno je vrijedno istaknuti prikaz obiteljskoga angažmana u lokalnom udruženju *Palavordenkor* i Hrvatskom sokolu, koji je detaljno dokumentiran i popraćen fotografijama, a svjedoči o bogatstvu društveno-kulturnoga života na periferiji.

Peto poglavlje, „Spori ritam svagdana i blagdana: društveni život u Lovincu” (str. 220–240), obrađuje niz tema s područja društvene i kulturne povijesti te etnografije svakodnevice. Na temelju etnografske i povijesne građe te intervjuja s članovima obitelji rekonstruiraju se različiti aspekti građanske svakodnevice u međuraću: obiteljska druženja (*prela*), rodbinski i kumovski odnosi, blagdanski običaji, društvena središta (crkva, seoska *birtija*), popularna društvena događanja (predstave amaterskih kazališnih grupa i zborova), sportska događanja i sl. Posebno je zanimljivo potpoglavlje u kojem se autorica dotiče kulture putovanja, koje je popraćeno obiteljskim fotografijama, gdje se izvrsno pokazuje kako višednevni obiteljski izleti postaju tipična karakteristika građanske obitelji u međuratnom razdoblju.

Šesto poglavlje, „Građanska kultura – prožimanje globalnog i lokalnog” (str. 242–300), tematski se nastavlja na prethodno; u njemu autorica ponovno spaja mikropristup etnologije i kulturne antropologije s povijesnom kontekstualizacijom širih procesa. U poglavlju se na primjeru svakodnevice obitelji Vukelić najprije prikazuje međuratna kultura stanovanja. Detaljno se na temelju sačuvane fotografske građe analizira stambeni inventar te interijer i eksterijer stambene zgrade Vukelića, koji pokazuju kako je živjela jedna tipična građanska obitelj u Lici. Osim kulture stanovanja, poglavlje se dotiče i prehrane: analiziraju se namirnice, jela i recepti građanske obitelji, koji pokazuju prelamanje širih kulturnih obrazaca, lokalnih, nacionalnih te srednjoeuropskih, uz individualne inovacije. Zasebno poglavlje posvećeno je i modi. U njemu se detaljno na primjeru obiteljskih portreta obrađuju modne preferencije muških i ženskih članova obitelji od kraja XIX. stoljeća pa sve do međuraća,

pokazujući tako raznolike modne ukuse tadašnjega građanskog društva, ali i kontinuitet praćenja srednjoeuropskih kulturnih obrazaca na prostoru periferije dugo nakon disolucije Monarhije.

Posljednje poglavlje, „Umjesto zaključka ili ‘Sve se mijenja do viš Boga i pivčeva glasa’”, sumira osnovne zaključke prethodnih poglavlja. Autorica se osvrće na prednosti i nedostatke vlastitoga istraživačkog pristupa te na mogućnosti daljnega istraživanja naslovne problematike. U zaključku se tako ističe da studija slučaja dvaju manjih ličkih mjesta pokazuje kulturnu raznolikost i kontinuitet života na periferiji nekadašnje Austro-Ugarske Monarhije, nenarušenog snažnim političkim lomovima koji su se događali u dugom XIX. i kratkom XX. stoljeću; dapače, studija je na vidjelo iznijela različite procese kulturnih transfera i odjeke nekadašnje Monarhije u međuraću, kao i razvoj hibridne lokalne kulture na sjecištu tradicije i modernizacijskih procesa.

Ova studija mogla bi se okvalificirati kao obiteljska povijest ispričana na (kulturno)antropološki način. To nipošto nije samo zbog autoričine znanstvene vokacije već i zbog specifičnoga pristupa u proučavanju obiteljske povijesti, koji je dodatna vrijednost ove studije. Ona se, naime, ne zadovoljava samo generičkim pristupom obiteljskoj povijesti: iznošenjem povijesnih događaja i osobne povijesti članova obitelji. Autorica pokazuje i analizira mehanizme prijenosa obiteljske povijesti kroz višegeneracijski komunikacijski lanac unutar vlastite obitelji, na što se često kritički osvrće. Kad se to uzme u obzir, dualitet ove studije, koja podjednako gravitira obiteljskoj povijesti i mikrohistoriji, postaje sasvim razumljiv. Štoviše, široki dijapazon konzultirane izvorne građe i literature, mahom s područja etnologije i kulturne antropologije i povijesti, te interdisciplinarni pristup daju jasan putokaz kako pristupati istraživačkim područjima kao što su obiteljska ili lokalna povijest. U tom smislu može se reći da je ova studija polučila veći uspjeh.

Ivan Grkeš

The Roma Holocaust/Roma Genocide in Southeastern Europe: Between Oblivion, Acknowledgment, and Distortion (New York; Boston: The Auschwitz Institute for the Prevention of Genocide and Mass Atrocities; The François-Xavier Bagnoud Center for Health and Human Rights at Harvard University, 2022.), 147 str.

Knjiga *The Roma Holocaust/Roma Genocide in Southeastern Europe: Between Oblivion, Acknowledgment, and Distortion* [Holokaust/Genocid nad Romima u Jugoistočnoj Europi: između zaborava, priznanja i iskrivljavanja] nastala je kao dio istraživačkoga projekta koji je financirao Međunarodni savez za sjećanje na holokaust (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA) (Grant Nr. 2021-908; Vijeće Europe i Vijeće za regionalnu suradnju). Projekt je okupio znanstvenike i stručnjake o temi genocida nad Romima iz nekoliko zemalja i institucija. Urednici Margareta